

อัปสร

ศักดิ์ศรี แยมน์ตดา *

บทคัดย่อ

อัปสร เป็น ของวิเศษที่ผุดขึ้นมาจากเกษียรสาคร เมื่อครั้งกวนน้ำทิพย์ในนารายณ์
อวตารปางที่ ๒ อัปสรเป็นนางนาทมีลักษณะเป็นทมิฬมีความงาม และเสน่ห์บาดใจชาย
อย่างยิ่ง และเป็นสมบัติส่วนกลางของทวยเทพ อัปสรมีอยู่มากแต่ที่มช่อเด่น ๆ อยู่ใน
วรรณคดีสันสกฤต มี ๑๐ คน เรื่องราวของอัปสรในวรรณคดีเหล่านั้นเป็นที่ประทับใจ
อย่างยิ่งและความงามอันล้ำเลิศของนางอัปสรก็เป็นปัจจัยให้กวีผลิตผลงานศิลปะที่ทรงคุณค่า
มาหลายยุคหลายสมัย

เมื่อกล่าวถึง อัปสร คุณเหมือนจะเป็นที่
เข้าใจกันทั่วไปว่าหมายถึงนางฟ้าหรือเทพธิดา
โดยปกติ เพราะฉะนั้นจึงถือกันว่าเป็นนาง-
สวรรค์ และเมื่อเป็นนางสวรรค์ ก็ต้องงาม
กว่านางมนุษย์อย่างเปรียบเทียบมิได้ ดังที่ปรากฏ
ในมัทนะพาธาว่า

“บวญการจะสรรเล้า อรเนอดดินคอน
หวังหาสว่างอน ฤจะเปรียบธิดาสรวง”

จริงอยู่เราถือว่านางสวรรค์หรือเทพธิดา
มีความงามอย่างยิ่งและเป็นคู่ครองของเทพบุตร
แต่นั้นมิได้หมายความว่าเทพธิดามีความสำคัญ
หรือมีบทบาทอะไรนักหนาในวรรณคดีไทย
ตรงกันข้ามถ้าจะมีการกล่าวถึงความงามที่เลอ-
เลิศจริง ๆ ความงามที่เป็นเครื่องบันเทิงใจให้
กวีหรือศิลปินได้สร้างสรรค์งาน ศิลปะอันแสดง
ออกซึ่งลักษณะของหญิงงามอย่างสะกดอารมณ์

* ศักดิ์ศรี แยมน์ตดา

อ.บ. (จุฬา), พ.ม.

M.A. Oriental Studies

Ph. D. Oriental Studies (Pennsylvania)

รองศาสตราจารย์ หัวหน้าภาควิชาภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

และงามอย่างมีชีวิตจิตใจจริง ๆ แล้ว ผู้ที่เป็น
ตัวอย่างแห่งความงามสวยออกคังกล่าวย่อมไม่ใช่
เทพธิดา หากเป็นนางอัปสรซึ่งมีลักษณะครึ่ง
ลิกลับครึ่งเบ็ดเผย ผู้มีความงามเงื่อนงำน่า
พิศวงอันชวนฝันโดยแท้ และความจริงก็เป็น
เช่นนั้นเพราะว่าโดยประวัติก็ดั้งเดิมแล้ว นาง
อัปสรเป็นพวกกึ่งมนุษย์กึ่งเทวดาหาใช่เป็นเทพ
จริง ๆ ไม่

ภาษาบาลีเรียกอัปสรว่า **อัจฉรา** (อจุฉรา)
และแปลกันง่าย ๆ ว่านางฟ้าเป็นอันว่าไม่ได้
ให้ความกระจ่างอะไรเลย และในวรรณคดีบาลี
ก็ไม่ปรากฏว่าพวกนี้มีบทบาทอะไร มีกล่าวอยู่
นึกหนึ่งในมหาชนกชาดกว่านางเมขลาเป็นเทพ
ธิดาประจำท้องทะเล และนางได้ช่วยพระโพธิ-
สัตว์ให้รอดพ้นจากการจมน้ำตาย เรื่องราว
ครั้งนี้เท่านั้นที่แสดงลักษณะของอัปสร อันผิด
กับลักษณะของเทพธิดาโดยทั่วไป เพราะนาง
อัปสรนั้นเกิดจากทะเลและมีชีวิตความเป็นอยู่
เกี่ยวข้องกับน้ำโดยตรง ภาษาอังกฤษไม่เรียกอัปสร
ว่า goddess (เทพธิดา) แต่เรียกว่า water
nymph (นางน้ำ)

คำว่าอัปสรมาจากศัพท์ภาษาสันสกฤตว่า
อัปสรส (อปฺสรสฺ) คือ อปฺ แปลว่าน้ำ สฺรสฺ
แปลว่า กระดิก แล่นไป หรือ เคลื่อนไป เพราะ
ฉะนั้นอัปสรก็แปลว่าผู้กระดิกในน้ำ หรือผู้ที่
เคลื่อนไหวในน้ำ เมื่อดูตามรูปศัพท์ตั้งชื่ออัปสร
ก็ไม่ใช่เทพธิดาแต่เป็นอะไรอย่างหนึ่งที่เกิดมา
จากน้ำหรือเป็นผลิตภัณฑ์ของน้ำนั่นเอง

คัมภีร์ปุราณะหลายเล่มตลอดจนมหา-
กาพย์ที่ยิ่งใหญ่ทั้งสองเรื่องของอินเดีย คือ
มหาภารตะ และ *รามายณะ* ต่างก็กล่าวถึง
เรื่องการกวนน้ำทิพย์ในนารายณ์ อวตารปางที่
๒ (กुरुมาตาร) ซึ่งพระนารายณ์หรือวิษณุ
อวตารลงมาเกิดเป็นเต่าใหญ่รองรับข้างใต้ภูเขา
มันทร ช่วยให้เทวดาและอสูรกวนน้ำทิพย์โดย
สะดวก เมื่อการกวนน้ำทิพย์ผ่านไปเป็นเวลา
ช้านานนับได้พันปี ในที่สุดก็เริ่มมีของวิเศษ
ผุดขึ้นมาจากเกษียรสาคร หรือทะเลน้ำมันทีละ
สิ่ง ๆ จนครบ ๑๔ สิ่ง ก่อนที่แพทย์สวรรค์ชื่อ
ธันวันตริจะชูหม้อน้ำทิพย์ไหลขึ้นมาเป็นอันดับ
สุดท้าย ในจำนวนของวิเศษ ๑๔ อย่างนั้น
สิ่งที่ผุดขึ้นมาเป็นอันดับที่ ๔ ก็คือนางอัปสรที่
ว่านี้

มหากาพย์รามายณะได้พรรณนากำเนิด
ของนางอัปสรตอนหนึ่งว่า

“จากการกวนน้ำในเกษียรสาครอันลึกสุด
หยั่งนั้นแล นางงามก็ผุดขึ้นมาเป็นอันมากเรียกว่า
อัปสร ที่ได้นามดังนั้นก็เพราะนางมีกำเนิดจากน้ำ
ขณะเมื่อเกิดมานั้น นางประดับประดาอาภรณ์
อันเป็นทิพย์และถึงแม้ว่านางเหล่านั้นจะมีลักษณะ
อันเป็นทิพย์มีความงามเปล่งปลั่งและสมบูรณ์
ด้วยกิริยาลักษณะอันชดช้อยเพียงไรก็ตาม ทวย-
เทพ และ อสูร ทั้งหลายก็หาได้สนใจใยดีในนางไม่
ไม่มีใครรับนางไปเป็นคู่ครองเลย ด้วยประการ
ฉนั้นแลพระรามพ ! ขอพระองค์ทรงทราบเถิดว่า

นางอัปสรเหล่านี้ยังคงเพียบพร้อมด้วยความงามอันบริบูรณ์และอยู่ในฐานะเป็นสมบัติส่วนกลางของทวยเทพทั้งหลายเรื่อยมาจนบัดนี้”

ข้อความตอนนี้พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงบรรยายไว้สั้น ๆ ในพระราชนิพนธ์ *ลิลิตนารายณ์สิบปาง* ว่า

“สี่สี่สี่	ชลา- ลัยฤ
ที่สี่ที่ชนจาก	
คือคณาอัปสร	เจ็ดแฉล้ม
รูปโฉมสุดโสกา	หาเปรียบ ไม่เลย
งามเนตรงามเกศแก้ว	ก่องฉวี
ท่วงทิมรรยาทล้วน	ยวนใจ
เสียงเสนาะขับลำ	ร่ำร้อง
แต่หาสุรเทพใด	รับ มีเลย
เหตุฉะฉินจึงต้อง	อยู่ลอย
คอยบำเรอเทพไท	เปรมปรีดิ์
ยามเทพใดมีทุกข์	ช่วยแก้
เปรียบโสภณีนาง	ในโลก มนุษย์แล
เป็นแบบแต่บัดนี้	สืบมา”

จากข้อความที่ยกมาแสดงนี้ย่อมเป็นที่เข้าใจดีแล้วว่า อัปสรก็คือนางฟ้าที่มีรูปร่างยิ่งกว่านางฟ้าหรือเทพธิดา มีจิตกิริยาชวนให้หลงไหล และเป็นของกลางที่เทวดาเซยชมได้ตามใจปรารถนาเหมือนดังเป็นโสเภณีเมืองสวรรค์นั่นเอง ข้อที่ว่าอัปสรเป็นนางฟ้านี้ไม่มีข้อสงสัยเลย เพราะในคัมภีร์ศักดิ์สิทธิ์คือคัมภีร์ของอินเดียคือคัมภีร์ยชุรเวทและคัมภีร์

อถรรพเวท ก็กล่าวพร้อมกันว่าอัปสรมีที่อาศัยอยู่ในน้ำ และเมื่อนางได้ร่วมรักกับชายใดแล้วนางก็จะจากเขาไปซ่อนตัวอยู่ในแม่น้ำหรือบนฝั่งน้ำ คัมภีร์ศกตปถพราหมณะกล่าวว่า อัปสรปรากฏกายเป็นนกเป็ดน้ำชนิดหนึ่งเรียกว่านกอชาติ วรรณคดีสันสกฤตสมัยต่อมาคือสมัยมหากาพย์และปุราณะกล่าวว่า อัปสรเป็นภูตแห่งท้องน้ำซึ่งอยู่ตามทะเลสาบและหนองบึงในป่า ตลอดจนในแม่น้ำสายต่าง ๆ แม้กระทั่งในวิมานได้มหาสมุทรของพระวรุณเทพเจ้า นอกจากสิงสถิตในน้ำแล้ว บางครั้งอัปสรก็ขึ้นไปสิงสู่อยู่ในต้นไม้บางชนิด เช่นต้นไทร และต้นมะเดื่อ เป็นต้น คัมภีร์อถรรพเวทอ้างว่าอัปสรเป็นผู้ชำนาญในการขับร้องและพ้อนรำกับพวกคนธรรพ์ซึ่งเป็นหนุ่มนักดนตรีสวรรค์ บางครั้งจะได้ยินเสียงฉิ่งและขลุ่ยของพวกนี้ดังแว่วมาจากต้นไทรและต้นมะเดื่อ และเพราะเหตุที่อัปสรกับคนธรรพ์มีกิจกรรมร่วมกันดังนี้บ่อยๆ วรรณคดีสันสกฤตจึงอ้างว่าคนธรรพ์เป็นคู่ครองของเหล่าอัปสรด้วยทั้ง ๆ ที่อัปสรเป็น “เมียของเทวดา” (สุรางคณา) อยู่แล้ว

โดยเหตุที่อัปสรเป็นผู้มีความงามอันบาดจิตและมีเสน่ห์อันบาดใจชายดังกล่าว อัปสรจึงเป็นต้นฉบับของหญิงแก้คือเป็นผู้ช่วยวนใจชายให้หลงไหลใฝ่ฝัน ทำให้ชายต้องพ่ายแพ้

นางอย่างราบคาบมานานับครั้งไม่ถ้วน อปสรจะมีจำนวนเท่าไรไม่ทราบแน่ คัมภีร์วายุปุราณะกล่าวว่าอปสรมี ๑๔ พวก ส่วนคัมภีร์หริวงค์ว่ามี ๗ พวก ในขณะที่คัมภีร์สกันทปุราณะ บทกาศีขันฑะอ้างว่า “อปสรมีทั้งหมดรวม ๓๕ ล้าน แต่ที่สำคัญจริง ๆ มีเพียง ๑๐๖๐ นางเท่านั้น” แต่จะมีจำนวนสักเท่าไรก็ตาม วรรณคดีสันสกฤตส่วนใหญ่ได้แยกอปสรออกเป็นสองพวกคืออปสรพวกไทวิกะและอปสรพวกเลากิกะ **อปสรพวกไทวิกะ** นั้นได้แก่อปสรที่เป็นทิพย์ มีปกติอยู่ในสวรรค์ชั้นสูงสุดมีตัวเด่น ๆ ที่สุดอยู่ ๑๐ ตน และใน ๑๐ ตนนี้ที่เอ่ยชื่อถึงในวรรณคดีสันสกฤตบ่อย ๆ ก็มีนางเมณฑาสหัชญา ฆฤตัจฉี ปรัมโลจา วิศวาจี้ และปุรวจิตติ ส่วน **อปสรพวกเลากิกะ** คือพวกที่อยู่ในโลกมนุษย์มีตัวเด่น ๆ อยู่ ๓๔ ตน ในจำนวนดังกล่าวนี้ที่ปรากฏชื่อจริง ๆ ได้แก่นาง อปสริโลตตมา มิสระเกศี และรัมภา นางอปสรที่แยกกันเป็นก๊กเป็นเหล่าที่มีชื่ออ้างถึงก็มีพวก อาหุตะ พวกโคภยันตี พวกภควตี และอื่น ๆ อปสรที่มีชื่อเสียงโด่งดังที่สุดคือ **อูรวตี** ไม่จัดเข้าอยู่ในพวกไหนเลย แต่เธอมีเรื่องราวเก่าแก่ก็คำบรพพ์ที่สุดเป็นที่รู้จักในวรรณคดีสันสกฤตมาถึง ๔๐๐๐ ปีแล้วว่าเป็นหญิงที่มีเสน่ห์ล้าลึก มีจิตชายอย่างเหนียวแน่นยากที่จะหานางใดเทียบเทียมได้

เรื่องความรักอันมีชื่อเสียงระหว่างอูรวตีกับปุรววัส เจ้าชายหนุ่มรูปงามแห่งสกุลจันทรวงค์ ดูเหมือนจะเป็นนิยายโรมานติคเรื่องเดียวที่นับว่าเก่าแก่ที่สุดในอินเดียมีปรากฏกระท่อนกระแท่นในรูปคำสนทนาโต้ตอบกันในบทสวดบทที่ ๙๕ ในคัมภีร์ฤคเวทเล่มที่ ๑๐ ซึ่งมีอายุราว ๓๕๐๐-๔๐๐๐ ปี เจ้าชายปุรววัสได้กล่าววิงวอนนางอูรวตีให้กลับไปอยู่กับพระองค์ตามเดิม แต่นางไม่ยอมไป นางกล่าวถ้อยคำแสดงถึงลักษณะอันแท้จริงของหญิงไว้อย่างน่าฟังว่า

“ฉันเหมือนสายลม ฉันไปทุกที่ที่หัวใจฉันปรารถนา การที่ท่านจะติดตามฉันไปจะก่อให้เกิดประโยชน์อะไรเล่า?”

เมื่อปุรววัสไม่อาจจะวิงวอนนางต่อไปได้อีก ก็กล่าวว่าพระองค์จะไปให้หมาในกัดกินเสีย เพราะไม่อาจจะมีชีวิตอยู่ต่อไปโดยปราศจากนาง อูรวตีก็กล่าวปดลอบโยน และเตือนสติให้เจ้าชายตระหนักถึงความจริงอันเร้นลับของสตรีเพศว่า

“อย่าเลยนะ ปุรววัส อย่าให้หมาในมันขย้ำพระองค์เสียเลย มีชีวิตอยู่ต่อไปเถิด พระองค์จะหวังอะไรจากผู้หญิงเล่า ผู้หญิงนั้นไม่เคยมีไมตรีจิตแท้จริงต่อใครเลย เนื้อแท้หัวใจของหญิงก็เหมือนหัวใจของหมาในนั่นเอง”

เรื่องราวของอูรวศีกับปुरूรวส ใน คัมภีร์ฤคเวทเป็นแต่เพียงบทสนทนาโต้ตอบกัน เท่านั้น จึงไม่ได้ความกระจ่างแก่ผู้อ่านเลยว่า อูรวศีคือใคร และปुरूรวสคือใคร เหตุใดทั้งสองจึงต้องมาโต้ตอบกันเช่นนี้ เมื่อเป็นดังนี้ คัมภีร์ศตปถพราหมณะซึ่งแต่งในสมัยหลัง ฤคเวทจึงต้องอธิบายเรื่องนี้ โดยเล่าเรื่องความรักอมตะของบุคคลทั้งสองพร้อมทั้งประวัติความเป็นมาอย่างละเอียดพิสดาร ทำให้เราได้ทราบว่าการรักระหว่างมนุษย์เดินดินกับนางอัปสรผู้นี้มีความเป็นมาอย่างไรและจบลงด้วยลักษณะใด

เนื้อความในคัมภีร์ศตปถพราหมณะมีว่า เจ้าชายปुरूรวสได้นางอัปสรทรงเสน่ห์ชื่ออูรวศีมาเป็นชายาของพระองค์ มีความรักหลงใหลในนางอย่างยิ่งและนางก็มีความสุขอยู่กับสามีมนุษย์มาหลายปี นางให้คำมั่นสัญญาต่อปुरूรวสว่าจะอยู่กับเขาเรื่อยไปนานเท่าไรก็ตามแต่ที่ เขาจะไม่เปลือยร่างให้นางเห็น แต่ในที่สุด นางก็ต้องจากไปเพราะพวกคนธรรพ์ซึ่งหวง-แหนในตัวนางได้ติดตามมา และทำอุบายเป็น โจรย่องเข้าไปในกระโจมของปुरूรวสและอูรวศี แล้วแกะเชือกที่ล่ามเกาะไว้ที่เสาเตียงของปुरूรวส เมื่อแกะรื้อขึ้นด้วยความตกใจปुरूรวสก็ผ่นลง จากเตียงเพื่อจับขโมย คนธรรพ์ก็บันดาลให้ เกิดสายฟ้าแลบสว่างวาบขึ้น อูรวศีแลไปเห็น

สามีของนางวิ่งตามขโมยออกไปจากห้องด้วย สภาพที่เปล่าเปลี่ยว ก็รู้ว่าสัญญาที่นางมีต่อเขา เป็นอันสิ้นสุดกันแล้ว นางก็กล่าวคำอำลาต่อ เขาด้วยความเศร้าใจเป็นล้นพ้น และกำชับ มิให้เขาคิดตามนางไปเพราะไม่มีประโยชน์อะไรอีกแล้ว ชาวคินกับชาวพ่าย่อมไม่อาจจะ ครองรักอยู่ด้วยกันตลอดไป ขอให้เขาลืมนาง เสีย แล้วนางก็หายวับไป ปुरूรวสไม่ยอมเลิก คิดถึงนาง พยายามท่องเทียวติดตามนางไปทั่ว ทุกหนทุกแห่งด้วยความรักอันแท้จริง ในที่สุด เขาก็พบนางจนได้ นางกับเพื่อน ๆ อัปสรอยู่ในสภาพนกเบ็ดน้ำชนิดหนึ่งเรียกว่านกอาตี กำลังว่ายน้ำเล่นอยู่ในบึงใหญ่ในป่าหิมพานต์ ปुरूรวสจำนางได้และพยายามอ้อนวอนขอให้ นางกลับไปอยู่ด้วยกันตามเดิม แต่นางไม่ยอม กลับและได้กล่าวถ้อยคำแสดงถึงนิสัยอันแท้จริง ของผู้หญิงซึ่งที่ปรากฏในคัมภีร์ฤคเวทเล่มที่ ๑๐ บทที่ ๕๕ ที่ยกมานั้น

อย่างไรก็ดี รักแท้ย่อมชนะอุปสรรค ทั้งปวง ปुरूรวสไม่ยอมแพ้พยายามอ้อนวอน นางจนถึงที่สุด ผลสุดท้ายอูรวศีก็ใจอ่อนและ แนะนำวิธีให้เขาเปลี่ยนสภาพจากมนุษย์มรรตัยชน มาเป็นบุคคลที่มีชีวิตอมตะเสียก่อน แล้วนาง จะอยู่กับเขาตลอดไป ปुरूรวสได้ขอความช่วยเหลือจากคนธรรพ์ให้แปลงสภาพเขาเป็น คนธรรพ์และยอมทนความยากลำบากนานา

ประการอย่างไม่ทอดย วนกระทั่งผ่านพิธี
อันยากยิ่งนั้นไปได้ หลังจากนั้น ๑ ปี อูรวศรี
ก็กลับมาหา และบุคคลทั้งสองในสภาพอันเป็น
ทิพย์ก็ได้ครองรักกันต่อมาโดยไม่มีวันพราก
จากกันชั่ววันริบคร

เรื่องราวของอูรวศรีเป็นเรื่องตลกคำบรรยาย
ที่ตลกที่อย่างน้อยก็แสดงให้เห็นว่าคนอินเดียเมื่อ
๔๐๐๐ ปีมาแล้ว มีความเชื่อเรื่องนางทิพย์หรือ
อัปสรว่ามีจริง ๆ และความรักระหว่างชาวฟ้า
กับชาวดินเป็นสิ่งที่เป็นไปได้ เรื่องนี้จึงปรากฏ
ออกมาเป็น นิยายรักที่บรรเจิดพิริศพรังเป็นที่
ซาบซึ้งตรึงใจคนรุ่นหลังนับพัน ๆ ปีจนกระทั่ง
ปัจจุบัน

ในวรรณคดีสันสกฤตรุ่นหลังสมัยพระเวท
เรื่องของอัปสรก็ยังทิวความตื่นเต้นและพิสดาร
ยิ่งขึ้น ความงามอันเลเลิศสุดยอกของอัปสร
อันเป็นสมบัติแท้จริงของหญิงที่ชายทุกคน
ปรารถนากลายเป็นเครื่องมือนันศักดิ์สิทธิ์ และ
ทรงประสิทธิภาพที่สุดที่สามารถเอาชนะหัวใจ
ของชายใจเพชรได้ นางอัปสรจึงตกเป็นเครื่อง
มือที่พระอินทร์ผู้เป็นจอมเทพใช้ในการกำจัด
ทุก ๆ คนที่มีบุญบารมีพอที่จะมาแย่งบัลลังก์
ของพระองค์อันนับเป็นกลไกที่น่าขง แต่
กลไกนี้ก็ไม่เคยพลาดเพราะเสน่ห์ของนาง
อัปสรนั้นลึกล้ำยิ่งนัก สามารถตรึงหัวใจชาย
ทุกคนไม่ว่าหน้าไหนให้หลงไหลใฝ่ฝันในนาง

จนถอนตัวไม่ขึ้น และผู้ที่เป็นเหยื่อของนางก็
มักจะเป็นฤๅษีใจบริสุทธิ์ ผู้บำเพ็ญเพียรภาวนา
เป็นพัน ๆ ปีจนลึมนึกถึงโลกียวิสัย เมื่อ
บุญบารมีของฤๅษีแก่กล้าหนักขึ้น บัลลังก์ของ
พระอินทร์ก็เริ่มสั่นสะเทือน เมื่อเป็นดังนี้พระ
อินทร์ก็ต้องหากลอบายทำลายบารมีของฤๅษีเสีย
โดยทำให้ตบะเสื่อม โดยส่งนางอัปสรผู้ซำของ
ในเชิงพิศวาสลงไปดำเนินการ และฤๅษีผู้มี
บารมีก็ตกเป็นเหยื่อของนางทุกราย คนแล้ว
คนเล่าไม่รู้รู้สึก

ตัวอย่างการทำลายตบะของฤๅษีด้วยเสน่ห์
อันลึกล้ำของอัปสรรายหนึ่ง แสดงให้เห็น
พิษสงของนางว่าร้ายกาจเพียงไร เรื่องนี้เป็น
เรื่องหนึ่งในร้อยในพันที่จะหยิบยกมากล่าว
ปรากฏในคัมภีร์วิษณุปุราณะว่าดังนี้

สมัยหนึ่ง มีฤๅษีชื่อกัณฑุ บำเพ็ญตบะมา
ช้านานอยู่ในอาศรมริมแม่น้ำโคมตี ตบะอันแรง
กล้าของพระกัณฑุมันยังความตกใจให้แก่พระ-
อินทร์เป็นล้นพ้น เพราะเป็นอำนาจที่จะส่ง
ฤๅษีกัณฑุขึ้นมาเป็นพระอินทร์แทน ท้าวเธอก็
คิดทำลายอำนาจของฤๅษีเสียโดยส่งนางอัปสร
ชั้นยอดชื่อ **ปรัมโลจา** ลงไปช่วยวนให้เสื่อม
ฤทธิ์ ปรัมโลจาได้ใช้เสน่ห์ของนางช่วยวน
พระฤๅษีจนลุ่มหลงได้เสียอยู่กับนางฉันทามี
ภริยา มีความเพลิดเพลิดอยู่ด้วยกันจนในที่สุด
ถึงคราวที่นางจะอำลาจากไปเพราะภารกิจของ

นางเสรีจเรียบร้อยแล้ว พระกณทุมนี่ผู้หลง
เสน่ห์อย่างลึกซึ้งก็ไม่ยอมให้นางไป เวลาผ่านไป
ไปอีกเป็นร้อย ๆ ปี และนางก็ขอร้องหลายครั้ง
หลายหนให้ปล่อยนางไป พระมุนีก็ไม่ยอม
นางก็จำต้องทนอยู่ต่อไปอีก วันหนึ่งพระฤๅษี
ตะลีตะลานจะรีบออกไปนอกอาศรม ปรมโโลจา
รู้สึกประหลาดใจก็ถามว่า “ท่านจะรีบไปไหน”
พระกณทุมนี่ตอบว่า “นางเอ๋ย นางไม่ได้
สังเกตเลยหรือว่าเวลาผ่านไปนานเท่าใด เราพบ
นางที่ริมฝั่งน้ำเมื่อเช้านี้ และได้พานางมาอยู่ด้วย
กันในอาศรมนี้บัดนี้ก็เกือบจะสิ้นวันแล้วพระอา-
ทิตยกำลังคล้อยต่ำ เราจะต้องรีบออกไปทำพิธี
สวดธยานก่อนพระอาทิตย์จะตก”

ปรมโโลจาได้ฟังก็กลับหัวเราะไว้ไม่อยู่
กล่าวแก่สามีของนางว่า “พระมุนีท่านว่าอะไร
อย่างนั้น เวลามิได้ผ่านไปวันเดียวหรือก แต่ที่
จริงท่านอยู่กับข้าพเจ้านานถึง ๘๐๗ ปี ๖ เดือน
๓ วันแล้ว”

พระกณทุมนี่ได้ฟังนางว่า รู้สึกถึง
ความจริงขึ้นมาได้ว่าแท้ที่จริงตัวเองได้เสพสุข
กับนางจนลืมนวันลืมนคืนมาได้เกือบพันปีแล้ว
มิใช่วันเดียวดังที่เข้าใจ แสดงว่าเสน่ห์เหล่า
พิศवासของนางอัปสรมีอำนาจเพียงใหญ่ถึงเพียง
นี้ ก็เวลาผ่านไปแล้วเกือบพันปี บ้านจะ
ตะบะที่บำเพ็ญมาช้านานก็คงสูญสิ้นไปหมดแล้ว
ทุกอย่างจบลงเพียงเท่านั้น จบลงเพราะความงาม

อันน่าพิศวงของผู้หญิงเพียงคนเดียว นี่แหละ
หนออัปสร ! เมื่อระลึกขึ้นจะนี้ พระฤๅษีก็
เสียใจยิ่งนัก ขับไล่นางไปทันที นางก็จากไป
ระหว่างทางที่นางวิ่งเตลิดไปเป็นป่าใหญ่
ไพเราะหง นางวิ่งไปพลงปากแห่งอบนหน้า
ผากสะบักไปพลง เห่งอนั้นกระเซ็นต้องใบไม้
ทั้งหลายเป็นหยด ๆ เมื่อพระจันทร์ส่องแสงมา
ในเวลากลางคืนก็ดูคหคแห่งอนั้นมารวมเป็น
ก้อนอยู่บนยอดไม้ นานเข้าก็กลายเป็นเด็ก
หญิงรูปร่างตามแม่ของตน พระจันทร์ให้ชื่อ
ว่ามารีษาเทวี

นอกจากกรณีนางปรมโโลจาแล้ว นาง
อัปสรอื่น ๆ ก็ใช้เสน่ห์กระเท่ความงามทำลาย
บุรุษผู้หลงใหลอีกมากมาย ทั้งนี้ก็ด้วยบัญชา
ของพระอินทร์และนางอัปสรนี้จะชักเทวโอง
การหาได้ไม่ ก็ต้องใช้ความงามของนางทำลาย
ผู้ชายเรื่อยมา นางอัปสรเมณฑาถูกพระอินทร์
ส่งมาทำลายตะบะพิธีของฤๅษีวิศวามิตรจนเสียกิจ
พิธีได้นางเป็นภรรยา มีลูกด้วยกันชื่อศกุนตลา
ดังที่เราท่านรู้จักเรื่องกันดีแล้ว เมื่อนางกลับ
ไปเมืองฟ้า พระฤๅษีวิศวามิตรก็ได้คิด เริ่ม
บำเพ็ญเพียรสร้างตะบะต่อไปอีกอย่างไม่ทอดย
เวลาผ่านไปอีกพันปี พระอินทร์ร้อนอาสน์
มากก็ใช้อุบายเดิมส่งนางอัปสรคนใหม่ คือ นาง
รัมภามาย้วยวนอีก คราวนี้ชายใจเพชรอย่าง
พระวิศวามิตรมุนีไม่ยอมตกเป็นเหยื่ออีกแล้ว
ก็สาปนางให้กลายเป็นหินไปหมื่นปี นางรัมภาก็

เลยกลายเป็นนางอัปสรที่เคราะห์ร้ายที่สุดและ
เป็นคนแรกที่ทำให้ประวัตินางอัปสรเสียไปหมด
เพราะตั้งแต่กำเนิดเกิดมาจากท้องทะเล นาง
อัปสรยังไม่เคยประสบความล้มเหลวในการใช้
เสน่ห์เล่ห์กลเอาชนะชายเลย

เพราะความงามอันล้ำเลิศของนางอัปสร
มีผลทำให้จิตใจของมนุษย์เกิดความซาบซึ้ง

“โฉมละอ้อนอัปสรทรงเสมอสมร

หรือการจากนางก่อให้เกิดความทุกข์อย่างยิ่งก็มีกล่าวไว้ใน *พระอภัยมณี* ว่า

“.....

เหมือนโคกรักหนังก้อยูกันธร

ในกระบวนการศิลปกรรมทางวาดเขียน
แกะสลัก บั้น หล่อ ก็เช่นเดียวกัน รูปสตรี
ที่งามสุดยอดของศิลปินดังกล่าวก็คือรูปอัปสร
ประจักษ์พยานที่แลเห็นได้อย่างหนึ่งก็คือ แม้
ที่นครวัดอันเป็นเทวสถานและพุทธสถาน
มหายานของขอมโบราณก็ยังมีรูปสลักแบนเป็น
รูปนางอัปสรอันลือเลื่องซึ่งกล่าวกันว่า “แจ่ม
ชัดละเอียดลออทุกสัดส่วนราวกับสลักด้วยหยวก
กล้วย” และถ้าจะกล่าวทางประวัติศาสตร์ไทย
ในประวัติศาสตร์ไทยเราก็มีหลักฐานแสดงว่า
ความงามของอัปสรนั้นเป็นความงามมาตรฐาน
หรือเป็นความงามชั้นอุดมคติ ด้วยเหตุฉะนั้นจึง
ปรากฏว่าพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว
ทรงสถาปนาพระราชธิดาที่พระองค์ทรงรักและ

ตรึงตราด้วย ความงามนั้นจึงเป็นปัจจัยให้กวี
และศิลปินผลิตผลงานทางศิลปะอันทรงคุณค่า
ออกมาเป็นสมบัติของโลกหลายยุคหลายสมัย
ในวรรณคดีไทยทุกเรื่องถ้าจะยกย่องความงาม
ของผู้หญิงอย่างเลิศล้ำแล้วก็ต้องเปรียบกับ
อัปสรเช่น *กลอนเพลงยาวกลบทจารึกวัดพระ-*
เชตุพน ๆ ว่า

สมรเสมอทรงอัปสรละอ้อนโฉม”

นิราเรมรสลับนางอัปสร

คัวยาวารณ์หวังสวาทมาคลาตคลา”

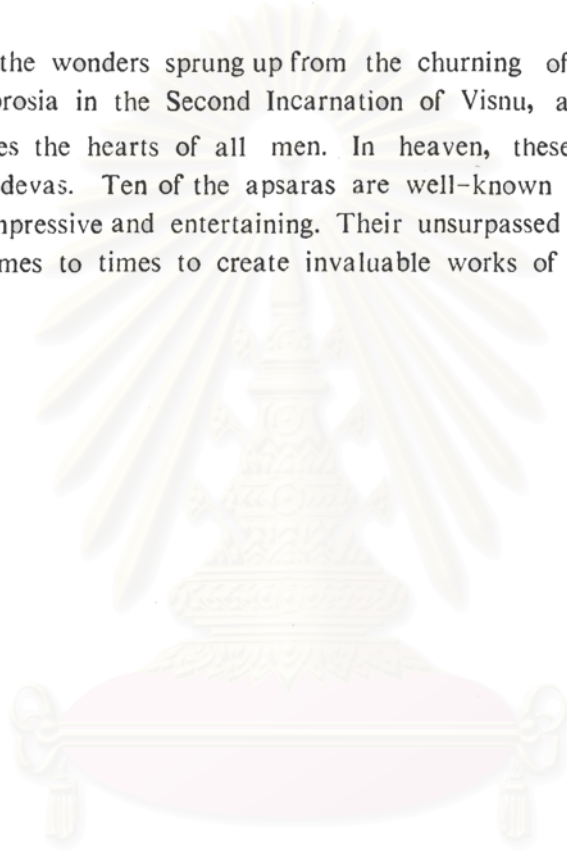
โปรดปรานมากที่สุด คือ พระองค์เจ้าวิลาสให้
ทรงดำรงพระอิสริยยศเป็นกรมหมื่นอัปสร
สุคาเทพ เป็นการยกย่องความงามอันล้ำเลิศ
ของพระราชธิดาพระองค์นี้ ซึ่งกล่าวกันว่าใน
แผ่นดินไทยสมัยรัชกาลที่ ๓ นั้น กรมหมื่น
อัปสรสุคาเทพ ได้ชื่อว่าเป็นผู้ที่มีความงาม
ล้ำเลิศยิ่งกว่าสตรีใดในแผ่นดินทั้งสิ้น และ
เป็นผู้มีอำนาจวาสนาบารมีสูงส่งขนาดที่ต้อง
จารึกไว้ในพระราชพงศาวดารรัชกาลที่ ๓ ฉบับ
เจ้าพระยาทิพากรวงศ์ (ชำ บุนนาค) ว่า
“กรมหมื่นอัปสรสุคาเทพเป็นถึงพระราช
บุตรี โปรดปรานมาก คนก็เข้าพึ่งพระบารมี
แทบทั้งแผ่นดิน”

Apsaras

by *Dr. Saksri Yamnadda*

Abstract :

Apsaras, the wonders sprung up from the churning of the Milky Sea in order to make ambrosia in the Second Incarnation of Visnu, are the water nymphs whose beauty pierces the hearts of all men. In heaven, these water nymphs are 'the ladies' for all devas. Ten of the apsaras are well-known in Sanskrit literature. Their stories are impressive and entertaining. Their unsurpassed beauties have inspired great poets from times to times to create invaluable works of art.

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย